

Symbol a mýtus v náboženskej komunikácii

Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou 4. 11. 1999 Prešov

Text a kontext v náboženskej komunikácii

Doc. ThDr. Anton Fabian, CSc. (Teologický inštitút Košice)

I. TERMINOLÓGIA A HISTÓRIA

Rád by som začal úvahu o *Symbole a mýte v náboženskej komunikácii* vstupnými poznámkami, ktoré sa dotýkajú terminológie a histórie. U nás používané slovo symbol pochádza z gréckeho *symbollo*, čo znamená: spolu zložiť, položiť k sebe navzájom určité skutočnosti.¹ Pritom je nevyhnutný úmysel, zámer spojiť niečo s inou vecou tak, aby ju to vyvolávalo.² Všeobecne býva symbol považovaný za synonymum znaku; ale niektorí autori napr. P. Tillich, dávajú symbolu silnejší sémantický význam. Znaký sú totiž čisto konvencionálne produkty a zostávajú cudzie voči realite, na ktorú odkazujú. Oproti tomu symbol sa určitým spôsobom podieľa na realite, na ktorú sa odvoláva. (Např. červená farba na semafore, ktorá označuje zákaz prechádzania, je tomuto zákazu priradená iba dohodou. Ale štátna zástava nie je iba jednoduchý znak. Je to symbol určitého národa. Zneuctiť zástavu znamená uraziť celý národ.)³

Znak je iba informatívny, čiže iba označuje určitú realitu. Symbol naproti tomu participuje na moci tej reality, na ktorú odkazuje. (Např. krstná voda je symbolom očistenia duše a keď má človek postoj viery zúčastňuje sa tohto očistenia vo svojej skúsenosti.) Podľa Tillicha: „*náboženské symboly odhaľujú hlbokú dimenziu reality a teda odkazujú na tú skutočnosť, ktorá presahuje každú podmienenú realitu, pričom umožňujú skúsenosť dimenzie hĺbky, čiže skúsenosť bezpodmienečného*“ (transcendentálny realizmus).⁴

Niektorí odborníci sa domnievali, že je možné symbol identifikovať s analógiou. Ale to je neprípustné, pretože úlohy analógie sú odlišné a zúžené oproti tým, ktoré má symbol. Analógia jestvuje na úrovni metasémantiky. Zatiaľ čo úroveň symbolu je sémantická.⁵

---

¹ LURKER, M.: *Slovník biblických obrazů*. Praha : Vyšehrad, 1999, s. 12.

² STUDENÝ, J.: *Křesťanské symboly*. Olomouc, 1992, s. 9-10.

³ ONDRUŠ, Š. – SABOL, J.: *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava : SPN, 1986, s. 60. Porov. tiež HORECKÝ, J.: *Slovenčina v našom živote*. Bratislava : SPN, 1988, s. 23-24.

⁴ TILlich, P.: *Religione biblica e la ricerca della realtà ultima (Biblické náboženstvo a hľadanie poslednej reality)*. In: GIBELLINI, G.: *Teológia XX. storočia*. Košice : Verbum, 1999, s. 72.

⁵ Porov. MONDIN, B.: *Dizionario enciclopedico di filosofia, teologia e morale. (Encyklopedický slovník z filozofie, teologie a morálky)*. Milano : Massimo, 1989, s. 697-698.

V cirkevnom jazyku sa slovo symbol používa od prvých storočí aj na označenie vyznania viery (Credo), čiže slúži ako identifikačná karta, ako doklad príslušnosti k cirkvi a zároveň ako znak pravovernosti (apoštolské vyznanie viery, konštantinopolské, atď.).

V teológii začali systematicky používať koncept symbolu Filón Alexandrijský⁶, Klement a Origenes v druhom storočí po Kristovi. V symbole videli užitočný nástroj na poznanie Boha. Učili že: a) všetky veci sú symbolom Boha, čiže sú v stave odzrkadľovať nejakým spôsobom Božskú realitu, hoci koniec-koncov zostávajú vzdialené od nej, pretože sú stvorené a limitované; b) človek vlastní o Bohu iba symbolické poznanie, a preto všetky pomenovania, ktorými si pomáha na rozprávanie o Bohu, by mali byť interpretované symbolicky.

Počas patristickej epochy (2.-7. stor.) a aj počas stredovekej scholastiky bol symbolizmus základom náboženského poznania a najdôležitejším hermeneutickým nástrojom teologického jazyka. Napr. je známy pokus sv. Augustína vysondovať tajomstvo Najsv. Trojice prostredníctvom mnohorakých trinitárnych symbolov, ktoré sa nachádzajú roztrúsené v celej prírode a v človeku. Zo scholastikov je v tejto oblasti najzaujímavejší Bonaventúra, ktorý vypracoval teóriu o stupňovitosti náboženského symbolizmu. Podľa neho všetky veci reprezentujú Boha v rozličnej miere: buď ako stopy, alebo ako obrazy, alebo ako podobnosti.

S príchodom nominalizmu a potom racionalizmu, ktoré znamenajú dva antisymbolické filozofické prúdy, prestáva byť symbolizmus zaujímavý. Znovu sa objavil až vo filozofii a teológii modernej doby. Až v našom storočí zásluhou odborníkov z oblasti filozofie, teológie, psychológie, psychoanalýzy, fenomenológie a histórie náboženstiev, ako napr. Cassirer, Freud, Morris, Whitehead, De Lubac, Brunner, Eliade a Tillich sa oživil záujem o symbol. Dôvody tohto znovuoživenia sú rôzne. Možno ich sledovať v psychoanalýze, vzhľadom na dôležité miesto, ktoré znamená symbol vo výskume podvedomia; v existencializme, ktorý priznáva mýtom hodnotu autentickej filozofie vďaka ich symbolickému charakteru⁷; v lingvistickej analýze, kde fundamentom je otázka symbolického významu slov; v biblickej exegéze, ktorá musí rozlišovať medzi historickou realitou a symbolom; v teológii, ktorá zoči voči nedostatočnosti tradičných náboženských symbolov má povinnosť študovať možnosti ich nahradenia novými; v poznávaní východných náboženstiev, v ktorých symbolický rozmer zaujíma dôležitú pozíciu. Výskumy mnohých odborníkov vzťahujúce sa na pôvod, povahu, cieľ a hodnotu symbolu sú veľmi užitočné.

---

⁶ LURKER, M.: *Slovník biblických obrazů*, s. 12.

⁷ SOŠKOVÁ, J.: *Dejiny estetiky II*. Prešov, 1994, s. 26.

II. SYMBOL V NÁBOŽENSKEJ KOMUNIKÁCI

Najdôležitejšie výsledky bádania o symbole by sa dali zhrnúť do nasledujúcich piatich oblastí. Symbody majú: a) svoj pôvod a štruktúru; b) svoje rozdelenie; c) svoju funkciu - ponúkajú účasť; d) skúsenosť celku; e) symbol má svoj jazyk.

1. Pôvod a štruktúra symbolu

Symbody majú svoj pôvod a štruktúru. Ako som už naznačil, nemajú konvencionálny pôvod (ako je to v prípade znakov), ale spontánny: symbody sa rodia nevyhnutne a nie svojvoľne rozhodnutím nejakého človeka. Sú nezávislé na ľudskej vôli vďaka prirodzenému spojiťu, ktoré ich zjednocuje so symbolizujúcou realitou. Z tohto dôvodu sú prítomné vo všetkých národoch, takže napríklad srdce je symbolom lásky, voda symbolom očistenia, vietor symbolom ducha atď.

Symbol má svoju štruktúru. Ak sa pohádajú priatelia a neskôr cítia hlbokú túžbu zmieriť sa, usilujú sa stretnúť a vysvetliť: „Prepáč mi, vieš...“ Idú sa spolu naobedovať a rozlúčia sa podaním rúk na znak pokoja a priateľstva. Táto činnosť znakov sa štrukturuje na báze troch prvkov, alebo faktov: a) Predovšetkým existuje úmysel zo strany podmetu, čiže to, čo sa chce povedať, posolstvo, ktoré sa chce komunikovať: chcel by som sa s tebou zmieriť. To je význam. b) Aby vyslovený úmysel mohol dosiahnuť adresáta komunikácie, je nevyhnutný nejaký vonkajší znak, senzibilný, ktorý môže byť prijatý zmyslami osoby, ktorej sa to týka: slová, stisnutie rúk, čiže znak. c) Toto všetko však nestačí. Tretím faktorom je významovosť, ktorá má rozhodujúcu úlohu vo fungovaní znaku. Totiž vzťah medzi znakom a významom.

Aby sa ľudia rozumeli, je potrebné rozprávať tým istým jazykom.⁸ To platí pre každý typ jazyka, teda aj symbolického. Konštitutívne elementy sú: a) realita, ktorá sa chce označiť, napr. dom; b) slovo na označenie tejto reality, napr. názov „dom“; c) jazyk spoločný tomu, kto hovorí a kto počúva, aby sa mohli pochopiť. Vzťah medzi designátorom a designátom je vyjadrením zmyslu – signifikácia.⁹

Symbol predpokladá vždy istý komunikačný kód dohodnutý spoločnosťou. Inými slovami: vonkajšie a symbolické vyjadrenie, ktoré hlbokú skúsenosť robí vlastnou a komunikuje ju, musí byť spoločnosťou pochopené v tej kultúre, v ktorej vyrástlo.

⁸ HORECKÝ, J.: *Slovenčina v našom živote*. Bratislava : SPN, 1988, s. 33.

⁹ ONDRUŠ, Š. – SABOL, J.: *Úvod do štúdia jazykov*, s. 63.

2. Rozdelenie symbolov

Paul Ricoeur chápe symbol ako výraz, ktorý má dvojitý zmysel, pričom zmysel doslovný, bezprostredný, fyzický odkazuje na zmysel skrytý, obrazný, existenciálny, ontologický atď. Symbol je všade tam, kde sa musí interpretovať zjavný zmysel, aby sa tak odhalil, demaskoval, dešifroval zmysel skrytý. Je to rečová možnosť: hovoriť niečo iné, než sa hovorí, ale hovoriť to nepriamo, tak, že sa reč opiera o zmyslové, prirodzené, o svet, o to, čo už tu je, a mieri k rozumovému, existenciálnemu, ontologickému, k tomu, čo sa rodí a prichádza. Táto schopnosť reči potom vyvoláva otázku interpretácie alebo hermeneutický problém.¹⁰

P. Ricoeur rozdeľuje symbolizmus na psychický, kozmický a poetický. Prvá oblasť výskytu symbolu je vo sne. Vedomie seba samého je v podstate uvedomenie si vlastných limitov. Vedomie nepovie človeku všetko o ňom samom. Mnohé veci skrýva. Človek sa môže usilovať predstaviť si to, čo je mimo vedomia, ale kým je bdely a pozorný, vedomie mu prekáža prekročiť hranice vlastných limitov stabilizovaných rozumom a kultúrou. Potom príde sen, strážca - vedomie sa utiahne a človek sníva. Začína cesta do skrytých krajín bytia. Kým je bdely, môže snívať o tom, čo nemá, ale v sne sníva to, čím je. Všetko sa odkrýva ako v divadle. Ako je to „divadlo sna“, ktoré smeruje k jazyku metaforickému, k symbolickým prezentáciám, ktoré sa obracajú k nepoznanému. A nepoznané, to čo je skryté bdelému ľudskému vedomiu, sa svojím spôsobom odhaľuje. Tak je sen jazykom zjavenia, odhalenia. A komu inému sa odhaľuje, ak len nie vlastnému vedomiu ľudského ja? V symbolickom jazyku sna sa ja solidarizuje so sebou samým. Tak sa deje uzdravenie zo schizofrenie, zo smútku a zo súhrnu mnohých chorôb. Keď sa tvrdí, že sen je jazyk odhalenia, chce sa tým podčiarknuť: integrálnosť a zdravie, chce sa tým povedať, že symbolický jazyk je jazykom uzdravenia a spásy.

Druhú oblasť výskytu predstavuje rozľahlá doména kozmických symbolov: voda, oheň, nebo, zem - to nie sú len prvky alebo zóny prírody, ale fyziognomia nesúca dvojitý zmysel, ktorý oživuje prírodnú symboliku, z ktorej posvätno vždycky čerpalo svoje výrazové prostriedky.

K týmto dvom koreňom - psychickému a kozmickému je potrebné priradiť schopnosť poetickej imaginácie, ktorá svojimi zmyslovými metaforami činí z reči vždy novú a novo sa rodiacu reč.

---

¹⁰ Porov. RICOEUR, P.: *Život, pravda, symbol*. Praha : Oikúmené, 1993, s. 161.

3. Funkcia symbolu – účasť na realite

Základnou charakteristikou symbolu je to, že umožňuje **účasť** na tej realite, ktorú symbolizuje. V tomto zmysle symbol presahuje sám seba v smere toho, čo naznačuje a umožňuje komunikáciu s ním.¹¹ Práve túto vlastnosť zdôrazňovali Origenes, Augustín, Bonaventúra aj Tillich, keď pomocou symbolu realizovali stretnutie mysle a duše s Bohom. Keďže Boh je Stvoriteľom, neexistuje na svete vec, ktorá by neniesla v sebe stopu jeho tváre. Teda každá realita je v podstate možným symbolom Boha.¹²

V tomto zmysle symbol otvára cestu k rozjímaniu. Inými slovami: odkazuje na čosi viac než je on sám. To čo je tajomné, nevyjadriteľné, samo v sebe neviditeľné, môže byť ponúknuté rozjímaniu iba prostredníctvom symbolu. Ide v skutočnosti o realitu, ktorá ukazuje na celok zmyslu ľudskej skúsenosti. Ale skúsenosť celku nemôže byť obsiahnutá na úrovni opisnej v nijakej jazykovej forme, v nijakom dohodnutom znaku, ani v nijakej metafore. Celistvosť zmyslu, stále nevyjadriteľného a neviditeľného, sa ponúka prostredníctvom vonkajšieho gesta, gesta symbolického, ktoré odkazuje na to, čo je za ním samým. Medzi vonkajším gestom a celistvosťou zmyslu jestvuje korešpondencia a táto konfiguruje symbol, dodáva mu vnútornú silu.

Každý symbol má metafyzickú dimenziu. To vytvára tajomnú príbuznosť, akoby mystické vzájomné prenikanie viditeľného sveta so svetom neviditeľným, božským. Symbol vlastní dvojitú schopnosť alebo funkciu. Je odhaľujúci a činný. Nielen niečo naznačuje, ale aj spôsobuje. Odhaľuje, pomáha pochopiť to, čo je za bežnou realitou. Avšak symbol nie je iba pomôckou na čítanie reality, ale vplýva na človeka rozličným spôsobom. Robí realitu prítomnou a privádza človeka do komunikácie s ňou. Najviac sa to overuje v kresťanskom náboženstve vo sviatostiach. Symbol oddeľuje a spája. Obsahuje dve idey: oddeľujúcu a spájajúcu. Vyvoláva spojenie medzi tým, čo je rozdelené a môže byť zjednotené. Môže byť prirovnaný ku krištálu, ktorý má tisíc tvárí, je žijúci. Prijatie symbolu vylučuje postoj diváka a vyžaduje účasť herca. Vlastníctvom symbolu je veľká subjektivnosť: každý vidí to, čo jeho osobnosť mu dovoľuje vidieť.

4. Skúsenosť celku

Symbol umožňuje skúsenosť celku. Vede človeka do priepastnej hĺbky seba samého. Symboly nie sú prijaté všetkými rovnako: tematizujú sa v rozličných variáciách. Sú vždy

---

¹¹ Porov. LURKER, M.: *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 14.

¹² Porov. LURKER, M.: *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 11.

mnohodimenzionálne, vyjadrujú vzťah medzi nebom a zemou, časom a priestorom, medzi tým čo je imanentné a transcendentné.¹³ Symbol je spojený so skúsenosťou celku. Nie je možné pochopiť jeho hodnotu, ak by sa vynechal duch prostredia, v ktorom skutočne žije. Symbol sústreďuje celú duchovnú skúsenosť na jeden obraz.¹⁴ Tým, že transcenduje miesta a časy, individuálne situácie a náležité okolnosti, tým solidarizuje realitu zjavne heterogénnu. Jednoducho povedané: symbol je vyjadrenie skúsenosti. Jeho špecifická funkcia pozostáva v tom, že sa usiluje pochopiť hlboké skúsenosti ľudskej existencie. Čiže zhrňuje minulé čas, to, čo sa žilo, problémy, sny, utrpenia, city a usporadúva tieto skúsenosti na úrovni vedomia. Minulosť i budúcnosť vyúsťujú do pamäti. V prítomnosti dodáva symbol syntézu ľudskému životu: myšlienkam, činnosti, srdcu. Používať symbol je ako hovoriť v úvodzovkách. To, čo je v úvodzovkách je silnejším vyjadrením než iný text. Takto chápaný symbol vyjadruje a komunikuje ľudské skúsenosti spôsobom koncentrovaným a totálnym.¹⁵

5. Jazyk symbolu

Pre tie rozmery reality, ktoré kompletne presahujú svet hmatateľných skúseností predstavuje symbol veľkú dôležitosť. Bežne totiž používame **jazyk** opisný, predmetný: na vyjadrenie toho, čo vidíme. Okrem toho poznáme jazyk vedecký: na vyjadrenie toho *ako* a *čo* je skutočnosť. Iná je konverzácia medzi priateľmi, iná je odpoveď na skúške, niečo iné je poézia, iná je volebná reč, niečo iné je lekcija z matematiky, iná je reč baletu alebo diskusia v pohostinstve. Na jednej strane existuje jazyk racionálny a na druhej strane symbolický. Prvý je jazyk rozumu, matematiky, filozofie, vedy, techniky. Druhý je jazyk citu, poézie, umenia a hudby. Prvý je svojou povahou analytický, fragmentárny, diskurzívny. Druhý je syntetický, globálny, intuitívny a umožňuje vytvárať vzťahy.¹⁶

¹³ VON FRANZ, M.-L.: *Mýtus a psychologie*. Praha : Portál, 1999, s. 135.

¹⁴ LURKER, M.: *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 11.

¹⁵ Napr. posolstvo o láske obsiahnuté v určitom symbole je oveľa pochopiteľnejšie než prednáška o láske. Samozrejme, že dobrá prednáška povie o láske veľa. Ale ani najbrilantnejšie myšlienky o láske nemajú schopnosť dať poslucháčovi skúsenosť: byť milovaný. Symbol túto skúsenosť vzbudzuje.

¹⁶ Napr. človek, ktorý úprimne miluje svoju ženu, mohol by jej povedať: „Drahá Mária, ľúbim ťa a som rád, že som sa s tebou oženil, pretože si pekná, výborná, vieš dobre variť, si výbornou mamou našich detí...“ Ale toto všetko možno povedať aj bez slov, tým že jej daruje kyticu červených ruží na výročný deň manželstva, pridajúc horúci bozk. V prvom prípade ide o technický jazyk, ktorý racionálne analyzuje čo a prečo sa veci majú (v určitom zmysle je chladný, zachováva si odstup od predmetov). V druhom prípade ide o symbolický jazyk, kde jednotlivé údaje (dátum), určité veci (kvety), určité gestá (bozk) navzájom tvoria akt komunikácie, ktorý hovorí oveľa viac než sa dá povedať slovami. Obsah posolstva, ktoré je zhrnuté v symbole, vytvára nielen komunikáciu, ale bezprostredne aj spoločenstvo osôb (čiže nielen *communicatio*, ale *comunio*).

Každý človek okrem predmetného a vedeckého poznania má aj vzťah s osobami a vecami, cíti sa osobne a citovo s nimi zviazaný. Nevyhnutne potrebuje túto skúsenosť komunikovať. Utieka sa teda k vyjadreniam, ktoré sú horúce vášňou, vierou a poéziou. Nachádza jazyk, ktorý je primeraný na vyjadrenie nevypovedateľného. Na malej ploche vie povedať veľa. Preto používa symbol. V Platónových dialógoch „Simposio“ Aristofan rozpráva jednoduchú historku o podstate lásky. Hovorí, že pôvodne ľudia boli bytia sférické, nebeské. Potom sa chovali zle, a bohovia ich rozrezali napoly.¹⁷ Každá polovička celku hľadá svoje vlastné skompletizovanie „*symbolon tou antropu*“. Človek je z tohto pohľadu len zlomok. Hľadá niekoho, čiže druhý zlomok, ktorý ho dopĺňa a to umožňuje stretnutie v láske.¹⁸

Existujú teda dve základné hodnoty ľudského jazyka vzťahujúce sa k termínom „znak“ a „symbol“, dávajúc týmto slovám presný význam. „Znak“ je čosi na úrovni poznania konceptu, komunikácie informácií a ideí. „Symbol“ jestvuje na úrovni vzťahu, účasti, uznania, spoločenstva s osobami a vecami. Znak označuje odstup, inakosť rešpektujúcu veci a osoby. Symbol označuje vzťah, spoluzapojenie s osobami a vecami. Platnosť znaku je typická pre logický jazyk. Platnosť symbolu je typická pre symbolický jazyk. Preto je prvý charakteristický pre technikov, prírodovedcov a činných ľudí. Druhý je pre dieťa, básnika, pre umelca a pre toho, kto rozjíma.

Najhlbšou a všeobecnou funkciou symbolu v ľudskom jazyku je vlastne ukázať a vytvoriť spoločenstvo, akoby identifikáciu podmetov s realitou, ktorú reprezentuje. Symbol je teda znak, ktorý nechce rozvíjať čisto rozumové poznanie nejakej reality (označiac ju, spomínajúc na ňu, vysvetľujúc ju...), ale stabilizovať s touto realitou vzťah, ktorý je životodárny. Obsahuje teda vždy myšlienku spojenia, vzťahu, výmeny, prostredníctvom ktorej dochádza k identifikácii a vzájomnému uznaniu.

III. MÝTUS V BIBLICKEJ KOMUNIKÁCI

Ak je symbol rozvinutý v príbehu, vzniká mýtus. Avšak podľa Paul Ricoeura je mýtus problém sekundárny a tvorí nadstavbu symbolickej funkcie. Jednota všetkých foriem mýtov je daná určitou štruktúrou rozprávania (v tých dávnych dobách... na počiatku... bol raz jeden). Mýtická štruktúra so sebou nesie i mnohé funkcie. Tou najdôležitejšou nie je práve tá najviac viditeľná.

¹⁷ Porov. VON FRANZ, M.-L.: *Mýtus a psychologie*, s. 131. Porov. tiež LURKER, M.: *Slovník biblických obrazů a symbolů*, s. 12. Porov. tiež STUDENÝ, J.: *Křesťanské symboly*, s. 9.

¹⁸ Porov. MONDIN, B.: *Dizionario enciclopedico di filosofia, teologia e morale*, s. 698.

1. V symbole je viac než v mýte

Mýtus obsahuje predvedecký výklad sveta. Samozrejme, že racionálny výklad sveta a rozvoj dejín racionálneho myslenia eliminujú mýtus v tejto prvej podobe. Ale explikatívna funkcia zmysel mýtu nevyčerpáva. Je potrebné ísť za túto funkciu. a tam znova vyťažiť symbolický rozmer, ktorý je vlastný samotnej štruktúre rozprávania. Ricoeur pokladá symbolickú funkciu za podstatnejšiu než mýtickú štruktúru. „*Mýtus je nepochybne symbolikou druhého stupňa, ktorý používa bájne osoby, miesta a časy. Vlastná symbolická funkcia rozprávania sa musí a môže oddeliť od explikatívnej funkcie, ktorá je vystavená demytologizácii.*“¹⁹

Vďaka svojmu symbolickému bohatstvu nevyčerpáva sa mýtus svojou aktuálnosťou a sociálnou funkciou. Obsahuje nadbytok zmyslu, ktorý ho uschopňuje k novému uplatneniu v nových kultúrnych a sociálnych kontextoch.²⁰ Preto je v symbole je viac než v mýte.

Dôležitejším procesom než demytologizácia je privlastniť si skryté symbolické bohatstvo v trojakom zmysle: a) interpretácia existujúceho kultúrneho symbolizmu; b) odhalenie existenciálneho symbolizmu ako responzívneho vzťahu medzi náboženskou udalosťou a krízou vlastnej existencie; c) identifikácia spoločenstva vo vyznaní viery. Toto privlastnenie si symbolického bohatstva je prostriedkom, ktorým jednotlivec i spoločenstvo môžu napríklad prijať udalosť, v ktorej sa Boh obracia na človeka a zvestuje mu, že nový čas začal.

Toto má význam pre kresťanskú biblickú komunikáciu. V symbolickej štruktúre a skrze ňu rozpoznáva spoločenstvo kerygmu, prežíva ju a odovzdáva nasledujúcim pokoleniam zmysluplnú reč. Toto pozitívne sprostredkovanie symbolu je dôležitejšie než mýtus. Mýtus je iba racionalizácia druhého stupňa.

2. História, mýtus a teológia

Pre porozumenie mýtov v biblickej komunikácii treba brať do úvahy ešte ďalšie skutočnosti, a síce význam histórie a jej vzťah k teológii. Biblia obsahuje veľmi veľa histórie; zaznamenáva oslobodzujúce zásahy Boha a jeho dialóg s ľudstvom. Boh koná a zjavuje sa prostredníctvom dejín. Avšak – ako píše Jelonek – „*v Biblii má rovnako svoje miesto aj mýtus, hoci nie je celkom jasné kde je hranica histórie a mýtu. Jedno je isté, že história a mýtus sa vzájomne dopĺňajú. História garantuje objektivitu biblického zjavenia, mýtus zas*

¹⁹ RICOEUR, P.: *Život, pravda, symbol*, s. 162.

²⁰ KRUPA, V.: *Metafora na rozhraní vedeckých disciplín*. Bratislava, 1990, s. 51.

dovoľuje vyjadriť ju v plňšom význame, bráni jej redukcii na doslovný realizmus a otvára ju k transcencii.“²¹

Historická udalosť, v ktorej a cez ktorú sa Boh zjavuje, sa tak stáva nosníkom zjavenia vďaka mýtickej interpretácii, ktorá na nej narástla. Symbolika mýtu vedie k rozjímaniu a vďaka tomu sa môžeme povzniesť od faktu k poznaniu transcendentného Boha.

História a mýtus vytvárajú spolu biblickú teológiu. Poznanie histórie a poznanie mýtu umožňuje poznať teológiu; poznanie teológie stavia vzájomnú koreláciu medzi históriou a mýtom. História, mýtus a teológia sa vzájomne dopĺňajú, podmieňujú a objasňujú. Ide teda o tri elementy, tri póly, na ktorých je rozložený zmysel biblického poučenia. Bez nich nie je možné pravdivé poznanie biblickej komunikácie.

Vždy treba brať do úvahy nejaký historický fakt, ktorý nie je opísaný jazykom histórie, ale jazykom mýtu, aby vďaka tomu vyjasnil rozmer transcencie. História a mýtus však tvoria teológiu, ktorá sa v Biblii neobvykle silne opiera o históriu (Boh koná a zjavuje sa v histórii a cez históriu), ale bez mýtu by sa nemohla vyjadriť. Teológia sa totiž musí povzniesť nad dočasný poriadok a dosiahnuť Boha, ktorý sa ináč nedá vyjadriť. Na konci sa objavuje harmonická syntéza histórie, mýtu, symbolu a teológie a každý výskum Biblie, ktorý by chcel čo len jeden z týchto prvkov eliminovať, je určený na neúspech.

Záver

Čím viac určitá spoločnosť a kultúra preferuje absolútne hodnoty, tým viac pozornosti sa venuje symbolom a mýtom, ktoré odkazujú človeka smerom k absolútnu, k večnosti, posvätnu, k božskému. A naopak, čím viac nejaká spoločnosť absolutizuje relatívne hodnoty (niečo mať, veľa zarobiť, mať moc, vyžiť sa) tým viac sa horizont ich symbolov a mýtov uzatvára uzatvára. Preto bolo potrebné aj v tejto úvahe rozobrať problematiku symbolu a mýtu v biblickej komunikácii. Poznanie týchto skutočností človeka posúva „dopredu a nahor.“ Priťahovaný tajomstvom absolútna stáva sa život človeka viac zmysluplnejší a ľudskejší. Symbol a mýtus dokáže človeka otvoriť a robí ho účastným na tej realite, ktorú naznačuje.

---

²¹ JELONEK, T.: História, mýtus, teológia. In: *Viera a život*, 9, 1999, č. 3, s. 222.

Resumé

V tejto štúdii - po zdôvodnení rozlíšenia medzi znakom sa symbolom - sa rozoberajú základné charakteristiky symbolu: a) pôvod a štruktúra; b) rozdelenie; c) zúčastnenosť; d) skúsenosť celku; e) symbolický jazyk. Každý symbol má metafyzickú dimenziu. To vytvára tajomnú príbuznosť, akoby mystické vzájomné prenikanie viditeľného sveta so svetom neviditeľným, božským. Symbol vlastní dvojité funkciu. Je odhaľujúci a činný. Nielen niečo naznačuje, ale aj spôsobuje. Odhaľuje, pomáha pochopiť to, čo je za bežnou realitou. Avšak symbol nie je iba pomôckou na čítanie reality, ale vplýva na človeka rozličným spôsobom. Robí realitu prítomnou a privádza človeka do komunikácie s ňou (napr. sviatosti v kresťanskom náboženstve). Ak je symbol rozvinutý v príbehu, vzniká mýtus. Historický kontext mýtu je v Biblii veľmi dôležitý. História garantuje objektivitu biblického zjavenia, mýtus zas dovoľuje vyjadriť ju v plňšom význame, bráni jej redukcii na doslovný realizmus a otvára ju k transcencii. Symbolika mýtu vedie k rozjímaniu a vďaka tomu sa človek môže povzniesť od bežných faktov k poznaniu transcendentného Boha. Poznanie symbolu a mýtu umožňuje pochopiť princípy náboženskej komunikácie.

Resumé

In dieser Studie – nach der Begründung Unterschieden zwischen Sinnbild und Symbol – wird Grundcharakteristik des Symbols analysiert: a) Ursprung und Struktur; b) Beteiligung; c) Teilnahme; d) Erfahrung des Ganzen; e) symbolische Sprache. Jedes Symbol hat metaphysische Dimension. Es bildet geheime Angehörigkeit, als ob mystische Zusammenbindung der sichtbarer Welt mit der Welt unsichtbarer, Welt Gottes.

Symbol hat zweifache Funktion. Es ist entdeckend und aktiv. Es tut nicht nur etwas andeuten, sondern tut auch etwas verursachen. Es entdeckt, hilft das verstehen, das hinter Realität steckt. Aber Symbol ist nicht nur eine Beihilfe für Lesen der Realität, sondern wirkt auf den Mensch auf verschiedener Art. Es macht die Realität gegenwärtig und bringt den Mensch in Kommunikation mit ihr (z. B. Sakramente in christlichen Religion). Wenn Symbol entwickelt in einer Erzählung ist, wird Mythos entstehen. Historischer Kontext des Mythos ist in der Bibel sehr wichtig. Geschichten garantieren Objektivität der biblischen Offenbarung, Mythos wieder bringt sie zum Ausdruck in ganzem Sinne, verbirgt ihre Reduktion auf Wortrealismus und öffnet sie für Transzendenz. Symbol des Mythos bringt zum Nachdenken und dafür kann sich der Mensch von üblichen Fakten zum Kennen des transzendenten Gott erheben. Kennen des Symbols und Mythos ermöglicht Prinzipien Religionskommunikation zu verstehen.

